

فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)

سال پنجم، شماره دوم، (پیاپی ۱۷)، تابستان ۱۳۹۴

تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۱/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۶/۲۹

صص: ۵۴-۲۵

سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان^(۱)

زهره عبدی‌دانشپور^۱، علیرضا فلاحي^۲، داریوش مرادی^{۳*}

۱- استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲- دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳- دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

کیفیت زندگی، انگاشتی کلیت باور، نسبی، پیچیده و چندبعدی است که به تمام ابعاد فضایی برنامه‌ریزی (چون اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، سازمانی و زیست‌محیطی) و زمینه‌های عینی و ذهنی زندگی در مقیاس‌های فردی و جمعی مربوط می‌گردد. سیستم برنامه‌ریزی شهری در ایران از این انگاشت در دستور کار برنامه‌ریزی شهری بهره نبرده و سازوکار قابل به‌کارگیری برای آن تعریف نشده است. در شهر اصفهان نیز باوجودی که ارتقاء کیفیت زندگی به‌عنوان یک هدف در دستور کار سیستم برنامه‌ریزی شهری قرار داد، ولی در جنبه‌های محتوایی و روند کاری برنامه‌ریزی شهری ردپای انگاشت کیفیت زندگی قابل‌ردیابی نیست. این کاستی، ارتقاء کیفیت زندگی را با محدودیت روبه‌رو کرده است و در نتیجه نشانگرهای کیفیت زندگی در دوره ده‌ساله ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲، به‌ویژه در زمینه‌های مرتبط باکیفیت اشتغال، مسکن، نیروی انسانی و امنیت اجتماعی، نشان از کاهش سطح کیفیت زندگی دارند. این مقاله دارای اهداف سه‌گانه نخست) ردیابی جنبه‌های محتوایی و روند کاری برنامه‌ریزی شهری در اصفهان، دوم) سنجش امکان‌پذیری چگونگی راه‌اندازی، مناسب‌سازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری در شهر اصفهان و سوم) بحث در مورد چگونگی اثرگذاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بر سیستم برنامه‌ریزی شهری در اصفهان در راستای ارتقاء کیفیت زندگی، است. به‌منظور دستیابی به اهداف مقاله یک فرایند توصیفی، اکتشافی و تجویزی متشکل از سه مرحله طراحی و پیموده شده است:

مرحله نخست این فرایند به چستی‌های مرتبط با زمینه‌های نظری و فنی انگاشت کیفیت زندگی، ارتقاء کیفیت زندگی و دستگاه‌های گزارش دهی کیفیت زندگی می‌پردازد. **مرحله دوم** به سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان با به‌کارگیری روش ممیزی اجتماعی بر پایه مقیاس‌گذاری لیکرت، و نیز به سنجش بودونبود و ردیابی جایگاه سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در این شهر می‌پردازد. در **مرحله سوم**، سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در اصفهان در دو جنبه محتوایی و روند کاری با استفاده از روش تحلیل محتوای متون سازمانی و اسناد برنامه‌های شهری اصفهان و نیز با استفاده از روش مصاحبه با کارشناسان انجام شده است. نتایج سنجش‌ها نشان از آن دارد که ارتقاء کیفیت زندگی در شهر اصفهان وابستگی مستقیم به تدبیر و شکل‌گیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در دستور کار سیستم برنامه‌ریزی شهری دارد. این کار نیازمند تمهیدات و دگرگونی‌های لازم در برقراری هماهنگی در ابعاد فضایی برنامه‌ریزی و نیز جنبه‌های محتوایی و روند کاری در سیستم برنامه‌ریزی شهری است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، برنامه‌ریزی شهری، سنجه، نشانگر، سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی، شهر اصفهان

مقدمه بیان مسأله

"کیفیت زندگی"^۱ به عنوان یک انگاشت و زمینه تحلیل و عمل در اواخر سده بیستم میلادی، تبدیل به بخشی از دستور کار برنامه‌ریزی شهری و فرا شهری نیز شده است که در رأس اهداف سیاست‌گذاری در بسیاری از جوامع بیشتر و کمتر توسعه‌یافته قرار دارد (Noll 2004: 151, Smith, 1994:442). در بسیاری از کشورها به‌ویژه کشورهایی چون بریتانیا و کانادا توجه به اهمیت نیروهای انسانی موجب تدبیر و شکل‌گیری نگرش مبتنی بر ارتقاء کیفیت زندگی شده و سنجش دوره‌ای کیفیت زندگی و راه‌اندازی و استقرار دستگاه‌های گزارش دهی کیفیت زندگی^۲ در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی به یک دستور کار^۳ اصلی در سیستم برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است (Noll 2004: 153, Smith, 1994:442, Federation of Canadian Municipalities (FCM) 2004: 3).

برنامه‌ریزی شهری در ایران از انگاشت کیفیت زندگی به عنوان یک انگاشت فراگیر و چندبُعدی (دربگیرنده ابعاد مختلف فضایی شهر چون ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی) در دستور کار توسعه شهری بهره نبرده است و باوجود مطرح شدن ارتقاء کیفیت زندگی در بیانیه اهداف کلان برخی از کلان‌شهرها (چون تهران، اصفهان، مشهد و تبریز)، سیاست‌ها و سازوکار قابل به‌کارگیری برای آن تعریف نشده است. در شهر اصفهان برنامه‌های راهبردی "اصفهان ۹۰" و "اصفهان ۹۵" در سطح اهداف کلان و راهبردهای تغییر و توسعه شهر، ارتقاء کیفیت زندگی را در دستور کار خود قرار داده‌اند ولی در جنبه‌های محتوایی (نیاز به تغییر محتوا و دستور کار

۱ Quality Of Life (QOL)

۲ Quality of Life Reporting System (QOLRS)

۳ دستورکار (agenda) به معنای شرح وظایف و تقسیم کار است و دستورکار برنامه‌ریزی (planning agenda) به معنای شرح وظایف و تقسیم کار در حوزه عمل و اختیار برنامه‌ریزی می‌باشد.

برنامه‌ریزی شهری) و روند کاری (نیاز به تغییر ساختارهای سازمانی، قوانین و مقررات ملی و محلی، سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری) برنامه‌ریزی شهری ردپای انگاشت کیفیت زندگی قابل‌ردیابی نیست و این امر، پیگیری هدف ارتقاء کیفیت زندگی را در مرحله سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها با کاستی روبه‌رو کرده است و نشانگرهای کیفیت زندگی در بسیاری از زمینه‌های کیفیت زندگی (به‌ویژه کیفیت اشتغال، کیفیت مسکن، نیروی انسانی و امنیت اجتماعی) در یک دوره ده‌ساله (۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲)^۱ - که هم‌زمان با دوره اجرای برنامه‌های راهبردی "اصفهان ۹۰" و "اصفهان ۹۵" است - کاهش‌یافته است که نشان از کاهش سطح کیفیت زندگی دارند (جدول ۲). در این مقاله تلاش شده است راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و گنجاندن آن در یک سیستم کلان برنامه‌ریزی شهری، به‌عنوان راه‌گشودن این مشکل، معرفی شود و افزون بر سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان، امکان‌پذیری استقرار این سیستم در برنامه‌ریزی شهری اصفهان نیز موردسنجش قرار گیرد.

بیان پرسش‌ها و اهداف پژوهش

پرسش‌های مقاله در پی پژوهش اکتشافی لازم در مورد چیستی کیفیت زندگی، ارتقاء کیفیت زندگی، دستگاه‌های گزارش دهی کیفیت زندگی و سنجش کیفیت زندگی و نیز سنجش بودونبود و جایگاه سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان؛ در دودسته پرسش‌های چرایی (یا تحلیلی) و چگونگی (یا تجویزی) به‌صورت زیر طراحی و دسته‌بندی شده‌اند:

نخست - کیفیت زندگی در چارچوب برنامه‌ریزی شهری چیست و چگونه می‌توان از آن‌ها در برنامه‌ریزی شهری اصفهان استفاده نمود؟

دوم - چرا راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان ضرورت دارد؟

سوم - چگونه سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان قابل‌راه‌اندازی و به‌کارگیری است؟

چهارم - راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی چه اثراتی بر برنامه‌ریزی شهری اصفهان خواهد گذاشت؟ در تناظر با پرسش‌های مقاله، اهداف مقاله در سه دسته توصیفی-تحلیلی، تحلیلی و تجویزی طراحی شده‌اند: نخست (ردیابی جنبه‌های محتوایی و روند کاری برنامه‌ریزی شهری در اصفهان که ابزار لازم را برای راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی مشخص می‌کند و به بحث ضرورت راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در اصفهان می‌پردازد، دوم) سنجش امکان‌پذیری راه‌اندازی، مناسب‌سازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سازوکار و سیستم برنامه‌ریزی شهری در اصفهان و سوم) بحث در مورد چگونگی اثرگذاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بر سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در اصفهان در راستای ارتقاء کیفیت زندگی.

دست‌آورد راه‌اندازی چنین دستگاهی با مطرح ساختن ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان به‌عنوان یک هدف کلان در دستور کار برنامه‌ریزی شهری، باعث ایجاد نگرش کلان، چندبُعدی، جامع و کلیت‌باور نسبت به برنامه‌ریزی فضایی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، سازمانی و زیست‌محیطی می‌شود و می‌تواند یک‌زبان مشترک را برای ایجاد هم‌رأیی در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های شهری در یک سیستم برنامه‌ریزی شهری فراهم کند.

روش پژوهش

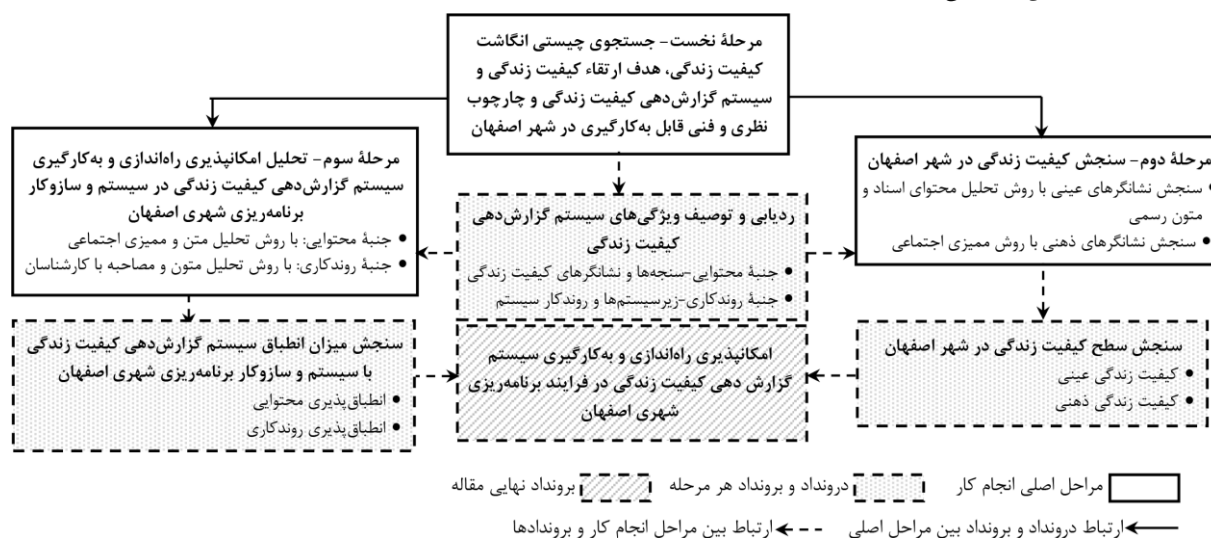
در راستای پاسخ به پرسش‌ها و به‌منظور دستیابی به اهداف سه‌گانه پژوهش، یک فرایند سه‌گانه توصیفی - اکتشافی و تجویزی متشکل از سه مرحله طراحی و پیموده شده است (شکل ۱): **مرحله نخست** این فرایند با استفاده از روش‌های بازبینی متون مدون و تحلیل محتوای متون با کُدگذاری باز به چستی‌های مرتبط با زمینه‌های نظری و فنی شامل انگاشت کیفیت زندگی، هدف ارتقاء کیفیت زندگی، دستگاه‌های گزارش دهی کیفیت زندگی - به صورتی که در تجربه‌های جهانی قابل‌ردیابی است - می‌پردازد تا بتوان به اصول پایه و چارچوب قابل به‌کارگیری در مورد مطالعاتی این مقاله یعنی شهر اصفهان، دست‌یافت. **مرحله دوم** به ردیابی جنبه‌های محتوایی و روند کاری برنامه‌ریزی شهری در اصفهان می‌پردازد تا بتوان با استناد به یافته‌های آن به سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان، به سنجش بودونبود و نیز ردیابی جایگاه سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در این شهر پرداخت. در این مرحله برای بررسی متون و اسناد برنامه‌ریزی موجود در شهر اصفهان (جدول ۴) از روش تحلیل محتوای متون با کُدگذاری باز^۱ (Ryan, and Bernard, 2000) برای تعیین سنجها و نشانگرهای کیفیت زندگی - که از عناصر اصلی هر "سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی" هستند - و از روش‌های ممیزی اجتماعی، برای اندازه‌گیری و تعیین مقدار آن سنجها و نشانگرها، استفاده شده است. برونداد این مرحله سنجش امکان ردیابی و اندازه‌گیری نشانگرهای عینی و ذهنی کیفیت زندگی در شهر اصفهان است تا با استفاده از آن نشانگرهایی که امکان ردیابی و استفاده دارند به سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان و سیر دگرگونی آن با توسل به یک طرح مطالعاتی بازپس‌نگر^۲ در یک دوره ده‌ساله (در طول دوره ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲) پرداخت. **مرحله سوم** با استفاده از دیدگاهی مبتنی بر طرح مطالعاتی به‌پیش‌نگر^۳ به سنجش امکان‌پذیری راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در اصفهان در دو جنبه محتوایی و روند کاری با استفاده از روش تحلیل محتوای متون سازمانی و اسناد برنامه‌های شهری اصفهان و نیز با استفاده از روش مصاحبه با کارشناسان می‌پردازد. برونداد این مرحله و کل مقاله بحث در مورد امکان راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی

۱ تحلیل محتوا (content analysis) یکی از روش‌های تحلیل متن بر پایه کد کردن متن و تبدیل کدها به تفسیر متن است که به دو روش انجام می‌شود: نخست، تحلیل محتوا با کدگذاری باز است که در آن بر پایه کُدگذاری مقوله‌های اصلی و فرعی، شمارش آن‌ها، کشف روابط بین مقوله‌ها و بازسازی مجدد متن، تفسیر متن به دست می‌آید. در تحلیل محتوای کیفی بر پایه تولید ماتریس متغیرهای کُدگذاری شده و تحلیل روابط بین عناصر ماتریس به صورت کمی، تفسیر متن انجام می‌گردد (Ryan, G. W. and Bernard, H. R., 2000: 4).

۲ طرح مطالعه بازپس‌نگر (retrospective design) یعنی طرحی که مشاهدات مربوط به داده‌ها و اطلاعات مورد پژوهشی را از یک زمان گذشته به صورت پیوسته تا زمان انجام پژوهش گردآوری و تحلیل می‌کند (Miller L. R. and J. D. Brewer 2003: 182).

۳ طرح مطالعه به‌پیش‌نگر (prospective design) یعنی طرحی که مشاهدات مربوط به داده‌ها و اطلاعات مورد پژوهشی را به صورت تصادفی و در یک فاصله زمانی مشخص گردآوری و تحلیل می‌کند (Miller L. R. and J. D. Brewer 2003: 181).

مناسب‌سازی شده با شرایط و ویژگی‌های سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان با توجه به قیود و بازدارنده‌های چنین انطباقی، است.

شکل ۱- معرفی روش کار دستیابی به اهداف مقاله

سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری و راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان در دو جنبه محتوایی و روند کاری با استفاده از روش‌های مناسب که در زیر معرفی و تشریح شده‌اند، انجام شده است (جدول ۱):

نخست - سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه محتوایی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی: کیفیت زندگی در شهر اصفهان با استفاده از سنجها و نشانگرهای عینی و ذهنی معرفی شده در سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و به‌کارگیری روش‌های ممیزی اجتماعی و تحلیل متون با کدگذاری باز آمارنامه‌ها و سرشماری‌های شهر اصفهان (چون سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و آمارنامه شهرداری اصفهان در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۲) موردسنجش قرار می‌گیرند. در این مرحله امکان اندازه‌گیری سنجها و نشانگرهای کیفیت زندگی در شهر اصفهان و نیز سنجش بودونبود و جایگاه گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان از نظر محتوایی مشخص می‌شود.

دوم - سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه روند کاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی: میزان همخوانی سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان با ملزومات سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بر پایه ترکیب فرایند برنامه‌ریزی شهری در اصفهان با فرایند به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی (شکل ۲) و استفاده از روش تحلیل متون با کدگذاری باز برنامه‌های شهر اصفهان (جدول ۴) و مصاحبه با کارشناسان و کارشناسان موردسنجش قرار می‌گیرد و امکان راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در ساختار سازمانی و سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان سنجش می‌شود.

جدول ۱- معرفی روش‌های سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان

مراحل انجام تحلیل	روش‌های به‌کاررفته برای انجام تحلیل	داده‌های مورد استفاده در روش‌های تحلیل	نوع داده	منابع داده	چگونگی گردآوری داده
مرحله نخست: جنبه محتوایی	تحلیل متون رسمی آمارنامه‌ها و سرشماری‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا با کُدگذاری باز به‌منظور سنجش نشانگرهای عینی کیفیت زندگی	- نشانگرهای عینی کیفیت زندگی	- کمی	- متون و اسناد رسمی و معتبر (شامل سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و آمارنامه شهرداری اصفهان در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۲ و آمارنامه‌های رسمی شبکه بهداشت و درمان، اداره تعاون کار و امور اجتماعی، ثبت اسناد و املاک)	- تحلیل متن و استخراج داده‌ها
	ممیزی اجتماعی نشانگرهای ذهنی کیفیت زندگی با استفاده از پرسشنامه و مقیاس‌گذاری لیترت	- نشانگرهای ذهنی کیفیت زندگی	- کمی	- شهروندان	- تکمیل پرسشنامه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده
مرحله دوم: جنبه روند کاری	تحلیل و ممیزی متون برنامه‌های شهر اصفهان با استفاده از روش تحلیل محتوا با کُدگذاری باز تحلیل متون مصاحبه با کارشناسان با استفاده از روش تحلیل محتوا با کُدگذاری باز	- عناصر فرایند برنامه‌ریزی شهری - عناصر انگاشت کیفیت زندگی - عناصر سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی	- کیفی	- متون و برنامه‌های رسمی و معتبر (شامل برنامه‌های جامع و راهبردی اصفهان در دوره‌های مختلف زمانی شکل ۲) - نتایج چارچوب نظری و فنی مقاله - مصاحبه با کارشناسان	- تحلیل متن و استخراج داده‌ها - انجام مصاحبه با کارشناسان

بررسی پایه‌های نظری و تجربی مرتبط با کیفیت زندگی، سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری

پایه‌های نظری و انگاشتی مرتبط با کیفیت زندگی مسیر عمل در به‌کارگیری آن را مشخص می‌کنند و چارچوبی برای داوری در مورد شکست یا موفقیت کاربرد کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری فراهم می‌سازند.

ردیابی و تشریح انگاشته‌ای پایه

انگاشته‌ای پایه ردیابی و تشریح شده در این مقاله که پایه‌های نظری و انگاشتی مقاله را تشکیل می‌دهند، “استاندارد زیست”^۱، “کیفیت”، “کیفیت زندگی”، “ارتقاء کیفیت زندگی” و “برنامه‌ریزی شهری” هستند. استاندارد زیست، پایه و پیشینه کیفیت زندگی است و پرداختن به کیفیت زندگی بدون توجه به سیر دگرگونی از استاندارد زیست به کیفیت زندگی، درک ناقصی از آن ایجاد می‌کند.

^۱ Standard of Living (SOL)

استاندارد زیست

استاندارد زیست، شرایط حداقلی را برای زندگی انسان تعیین می‌کند و بیان‌گر حداقل و حداکثر نیازها و تحت مقررات درآوردن تأمین نیازهای انسانی برای رسیدن به یک زندگی مناسب است، به‌صورتی که سطح زندگی پائین‌تر از آن قرار نگیرد (Easterlin, 2000: 7-8).

کیفیت

کیفیت از سه دیدگاه مختلف تعریف‌شده است (Carmona, & Sieh 2004: 13, Sirgy et al. 2005: 346-347):
 نخست) کیفیت درجه یا سطح برتری که چیزی دارد را نشان می‌دهد، دوم) کیفیت برداشتی قیاسی است که نشان‌دهنده برتری چیزی است و سوم) کیفیت مشخصه‌ها یا جنبه‌های چیزی را نشان می‌دهد. کیفیت عینی که ملاحظه کیفیت یک پدیده به‌عنوان یک واقعیت عینی^۱ مستقل از انسان است، در برابر کیفیت ذهنی که کیفیت عینی که با ملاحظه کیفیت یک پدیده به‌عنوان یک واقعیت ذهنی^۲ است که با ارزش‌های فردی و جمعی ارتباط دارد مطرح شده است.

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی، انگاشتی کلیت‌باور^۳، نسبی، پیچیده و چندبُعدی است که به تمام ابعاد فضایی برنامه‌ریزی (چون اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، سازمانی و زیست‌محیطی) و زمینه‌های عینی و ذهنی زندگی در مقیاس‌های فردی و جمعی مربوط می‌گردد. انضباط‌های علمی مختلف تعاریف و اهداف گوناگونی از انگاشت کیفیت زندگی معرفی کرده‌اند و این موجب دشواری ارایه یک تعریف دقیق، یکسان و موردپذیرش همگانی از انگاشت کیفیت زندگی شده است. تعاریف انگاشت کیفیت زندگی را می‌توان در دودسته کلان تعاریف عام و خاص کیفیت زندگی به‌صورت زیر دسته‌بندی نمود (Rapley, 2003: 27, Arndt, 1981: 284, Walker and Mollenkopf, 2007: 3, Phillips, 2006: 1):

نخست- تعریف عام کیفیت زندگی: کیفیت زندگی مربوط به شرایط کلی زندگی و مناسب بودن آن‌ها مربوط است. چگونگی زندگی شهروندان، میزان خوب زندگی کردن آن‌ها، درجه‌ای که فرد از امکانات زندگی خود لذت می‌برد و هماهنگی و توازن در زندگی، ویژگی‌های تعریف عام انگاشت کیفیت زندگی هستند (Veenhoven, 2005: 61, Rapley, 2003: 51, Sirgy et al, 2005: 355).

دوم- تعریف خاص کیفیت زندگی: تعریف خاص انگاشت کیفیت زندگی بر پایه دسته‌بندی عینی و ذهنی از انگاشت کیفیت استوار شده است و به سه گونه مختلف قابل بیان است:

۱ objective reality

۲ subjective reality

۳ holistic

الف- کیفیت زندگی عینی: کیفیت زندگی عینی بر زمینه‌های عینی زندگی که بیانگر واقعیت‌های اجتماعی مستقل از ارزش‌گذاری‌های شخصی هستند، تأکید می‌کند. فرض پایه در این تعریف این است که شرایط زندگی را می‌توان از راه قیاس شرایط واقعی با معیارهای هنجارین^۱ مورد داوری قرارداد (Rapley, 2003: 50).

ب- کیفیت زندگی ذهنی: کیفیت زندگی ذهنی بر ادراک ذهنی و تجربی از بهزیستی و کیفیت زندگی توسط فرد تأکید دارند و مربوط به حس درونی انسان چون حس شادمانی و رضایتمندی از هر چیزی است. بهزیستی ذهنی به عنوان هدف نهایی توسعه اجتماعی و معیار سنجش کیفیت زندگی مطرح است و کیفیت زندگی وابسته به نظر افراد جامعه است (Susniene and Jurkuskas, 2009: 59, Noll, 2004: 151-155).

پ- کیفیت زندگی عینی و ذهنی: کیفیت زندگی عینی و ذهنی بر پیوستگی زمینه‌های عینی و ذهنی زندگی و هم‌زمانی اثر آن‌ها در بهبود زیست فردی و اجتماعی تأکید می‌کند. کیفیت زندگی به وسیله ارتباط بین عناصر ذهنی یا شخص مبنا و مجموعه‌ای از شرایط محیط عینی تعریف می‌شود که عناصر ذهنی آن احساس بهزیستی، توسعه شخصی و رشد یادگیری هستند و عناصر عینی آن به صورت فرصت‌هایی برای بهره‌برداری از امکانات جامعه تعریف شده‌اند (Noll, 2004: 151-155, Rapley, 2003: 53).

ارتقای کیفیت زندگی

ارتقاء کیفیت زندگی نوعی مداخله توسط سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری به منظور ارتقاء شرایطی است که تحت عنوان کیفیت زندگی بهتر معرفی می‌شود. انگاشت کیفیت زندگی ابزار مناسبی را برای مطالعه و ارزش‌گذاری میزان آسایش، رفاه، رضایتمندی و شادمانی از شرایط زندگی افراد، به منظور برنامه‌ریزی برای ارتقاء کیفیت زندگی فراهم می‌کند (Seik, et al. 2000:3).

برنامه‌ریزی شهری

برنامه‌ریزی همچون یک فعالیت اجتماعی و باهدف مدیریت دموکراتیک (مردم‌سالارانه) امور جمعی، قصد دخالت آگاهانه در محیط زیست انسان را دارد تا بتواند با مهار دخالت عناصر بیرونی (بیرون از بخش عمومی) و زیاده‌روی‌های بخش خصوصی و نیز به‌کارگیری دانش علمی و منطبق به امور انسان، امکان ایجاد محیط زیستی و کیفیت زندگی مناسبی را برای وی فراهم آورد (دانشپور، ۱۳۸۷: ۱۳-۱۶) و به قواعد استفاده و توسعه زمین و ارتباطات فعالیت و فضا که رو به سوی آینده دارد و سیاست‌هایی را پیشنهاد کنند که بر توسعه شهری در مسیر مطلوب اثرگذار بوده و برای جامعه امکان‌پذیر باشند، اشاره دارد (Reif, 1973: 8).

^۱ normative criteria

ردیابی و تشریح نظریه‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی

نظریه‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی زیر کارهای نظری این انگاشت را تشکیل داده و زندگی خوب یا جامعه خوب را تعریف می‌کنند و تفکر در مورد کیفیت زندگی را شکل می‌دهند. هر یک از نظریه‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی، پایه شناخت‌شناسی و تعریف متفاوتی از کیفیت زندگی دارند و کیفیت خوب زندگی را بر پایه نظریه‌های اجتماعی یا فلسفی متفاوتی استوار می‌کنند و در قلمرو انتظام‌های فکری گوناگون قرار دادند. اختیار نظریه مناسب به‌منظور به‌کارگیری انگاشت کیفیت زندگی، افزون بر دسترسی به معیارهای مطلوب یا نامطلوب بودن کیفیت زندگی در یک جامعه، میزان موفقیت یا شکست فعالیت‌های مرتبط با ارتقاء کیفیت زندگی را نیز آشکار می‌کند و روش دستیابی به هدف ارتقاء کیفیت زندگی را نیز در اختیار می‌گذارد. باوجودی که در طی زمان و در جوامع گوناگون پژوهش‌هایی بسیار در زمینه‌های مرتبط با کیفیت زندگی انجام گرفته است اما از انسجام، پیوستگی، جامعیت، سازمان‌یافتگی و هدفمند بودن لازم برخوردار نبوده‌اند. یک مسیر رفع این نارسایی‌ها، دسته‌بندی پژوهش کیفیت زندگی به دودسته پژوهش در سطح فردی و پژوهش در سطح جامعه‌گی و تحقیق پایه‌های نظری، روش‌شناختی و عملیاتی آن‌ها است. بر این اساس می‌توان نظریه‌ها و رهیافت‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی را به دودسته کلان دیدگاه‌های فردباور^۱ و جمع‌باور^۲ دسته‌بندی نمود. در دیدگاه فردباور کیفیت زندگی میزان لذت فرد از امکانات زندگی و درک او از زندگی در زمینه^۳ دستگاه‌های ارزشی، فرهنگی و اهداف است که مواردی چون سلامت جسمی، وضعیت روانی، سطح استقلال فردی، روابط اجتماعی، باورهای فردی و روابط آن‌ها با ویژگی‌های برجسته محیط را در برمی‌گیرد و بر پایه نیازها، اختیارها و کنترل افراد قرارداد. دیدگاه جمع‌باور کیفیت زندگی بر بیشینه کردن منافع جمع در برابر منافع فرد و گروه تأکید دارند. در این مقاله چارچوب‌های نظری به‌منظور دستیابی به نظریه زیر کار سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و به‌کارگیری آن در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان در دودسته نظریه‌های فردباور و نظریه‌های جمع‌باور بررسی شده‌اند (Philips, 2006: 18-19, Sandoe 1999: 12, Philips, 2006: 62, Cobb 2000: 9-14).

نخست - نظریه‌های فردباور کیفیت زندگی: نظریه‌های فردباور کیفیت زندگی که بر پایه لذت و رضایتمندی فردی از امکانات زیست و درک شخصی از آن‌ها استوار شده‌اند:

الف - نظریه لذت باور^۳: این نظریه کسب حداکثر لذت و دوری از هرگونه رنج را شرط رسیدن به خوشبختی می‌داند. کیفیت زندگی در این نظریه به وجود حالات روانی خوشایند و نبود تجارب ناخوشایند مرتبط شده و کیفیت زندگی را شامل مجموعه‌ای از عوامل عینی که بر ادراک و ذهنیت فرد تأثیرگذار هستند، می‌داند. این نظریه، کیفیت زندگی بالا را در وجود یک احساس خوب و کیفیت زندگی پایین را در وجود احساس بد می‌داند

^۱ individualistic

^۲ collectivist

^۳ hedonism

ب- نظریه کمال باور^۱: این نظریه بر پایه خیر نهایی و غایت عینی برای وجود وزندگی انسان و بازتعریف ارزش‌های اخلاقی انسان در پرتو این هدف استوار شده است. کیفیت زندگی در این نظریه برخاسته از مجموعه‌ای از ارزش‌های عینی اساسی است که از سرشت انسان ناشی شده و الزاماً از تمایلات شخصی منتج نگردیده‌اند. این نظریه دربرگیرنده تعدادی آرمان هنجارین است و با تأکید بر ظرفیت‌های انسانی کیفیت زندگی فرد را در توسعه استعدادهای او می‌داند و همچون نظریه لذت طلب، بر کیفیت زندگی عینی، تمرکز دارد.

پ- نظریه سلسله مراتبی نیازهای انسانی^۲: این نظریه با تعریف نیاز به‌عنوان یکی از انگیزه‌های مهم و جهت‌بخش به رفتار انسان، بر ارتباط مستقیم شناسایی نیازها و رضایت ناشی از برآورده شدن آن‌ها با رضایت از کیفیت زندگی تأکید دارد.

دوم- **نظریه‌های جمع باور کیفیت زندگی**: نظریه‌های جمع باور کیفیت زندگی بر پایه بیشینه کردن منافع جمع در برابر منافع فرد و درک جمعی استوار شده و در دو نظریه زیر دسته‌بندی می‌شوند:

الف- نظریه فایده باور^۳: نظریه‌ای چیره در بیشتر دیدگاه‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی است. این نظریه در ساده‌ترین حالت به‌عنوان احساس ذهنی لذت بردن از امکانات زیست و یا خشنود بودن^۴ از شرایط زندگی تعریف می‌شود. اصول فکری این نظریه، برتری و مزیت نسبی، حق انتخاب، لذت فردی، فردباوری^۵، عدم محدودیت در عمل دلبخواه و تلاش برای رسیدن به امنیت و آزادی است. این نظریه بیان می‌کند که از میان گزینه‌های مختلف، باید گزینه‌ای انتخاب شود که بیشترین لذت را برای بیشترین تعداد افراد ایجاد نماید و جستجوی لذت و دوری از درد را تنها هدف انسان و بیشینه ساختن فایده را هدف یک جامعه آرمانی می‌داند. در این نظریه بر خودمختاری و آزادی‌های فردی تأکید می‌شود و افراد، مستقل از هم و از محیط پنداشته می‌شوند و جامعه همچون مجموعه‌ای از افراد متفرقه در نظر گرفته می‌شوند.

ب- نظریه توسعه انسانی^۶: بر پایه این نظریه، کیفیت زندگی بیانگر ظرفیت‌های انسانی برای زندگی و انجام فعالیت‌های مختلف است که به دلیل تفاوت در شخصیت افراد، تفاوت فرهنگ‌ها و تفاوت‌های دیگر قابل ارزش‌گذاری در یک کلیت واحد نیستند ولی امکان گفتگو درباره شباهت‌ها و وابستگی‌های بین آن‌ها وجود دارد. بر این اساس جامعه‌ای بهتر از جوامع دیگر است (یا در طول زمان بهتر خواهد شد) که اصول حاکم بر آن بتواند بر ظرفیت‌ها و توانایی اعضای جامعه برای حرکت به سمت بهبود شرایط زندگی بی‌افزاید. در این نظریه، کیفیت زندگی از بودن و داشتن فرصت برای عمل نشاءت می‌گیرد که هر دو جنبه فردی و اجتماعی را شامل می‌گردد.

ردیابی و تشریح رهیافت‌های ارزیاب سطح کیفیت زندگی

۱ perfectionism

۲ hierarchy of needs theory

۳ utilitarianism

۴ happiness

۵ individualism

۶ human development theory

رهیافت‌های ارزیاب سطح کیفیت زندگی بر پایه نظریه‌های مرتبط با این انگاشت مطرح شده‌اند و چگونگی به‌کارگیری انگاشت کیفیت زندگی را در انضباط‌های مختلف و نیز چگونگی عمل بر پایه نظریه‌های مرتبط با انگاشت کیفیت زندگی را مشخص می‌کنند. رهیافت‌های مرتبط با سنجش کیفیت زندگی را به‌صورت زیر معرفی نموده‌اند (Phillips, 2006: 62, Qizilbash in Philips, 2006: 70, Phillips, 2006: 81, UNDP, 1995: 12, Phillips, 2006: 74, Phillips, 2006:179, Berger, 2001: 2, Friedman, 1997: 157):

نخست- رهیافت‌های "میل-پایه"^۱: در این رهیافت‌ها با نقد فایده باوری، امکان حرکت از بهروزی ذهنی به دورنمایی کلیت باور در مورد بهروزی فراهم شده است که با تأکید بر جنبه‌های غیرمادی کیفیت زندگی، لازمه ایجاد یک نگاه جمع باور در مقابل نگاه فردباور را توجه به امیال آگاه شده یا ارزش‌های خردمندانه (چون تغذیه مناسب و سلامت، پایه فکر و سواد، خودمختاری و آزادی) می‌داند. در این رهیافت‌ها جایگزین کردن امیال آگاه شده با امیال واقعی راهی برای دگرگونی از رهیافتی فردباور-در چارچوب فلسفی فایده‌باور- به یک رهیافت ارزش‌های آگاه شده چندبُعدی، اجتماعی و بین ذهنی برای سنجش کیفیت زندگی معرفی شده است.

دوم- رهیافت‌های "نیاز-پایه"^۲: این رهیافت‌ها بر پایه یک امر اخلاقی که هر فرد باید دارای دسترسی به حداقل شرایط زندگی شایسته و درخور منزلت انسان باشد، قرار دارند. این رهیافت‌ها بر توزیع درآمد و الگوهای مصرف جوامع تأکید دارند و به این علت استفاده از آن‌ها برای سنجش کیفیت زندگی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و سطح بالای محرومیت، پیروان زیادی دارد. تمرکز ویژه این رهیافت بر بهروزی انسان است و باهدف بهره‌مندی از یک استاندارد زندگی شایسته، سنجه‌هایی چون امید زندگی کل جامعه، سواد و تولید ناخالص ملی را برای سنجش سطح کیفیت زندگی معرفی می‌نماید.

سوم- رهیافت‌های "توانایی-پایه"^۳: در این رهیافت‌ها، کیفیت زندگی، توانایی‌ها به توان یک فرد در انجام اعمال یا دستیابی به خوشبختی اشاره دارد که با آزادی در پیگیری و انجام امور در ارتباط هستند. وجه تشابه رهیافت‌های نیاز-پایه و توانایی-پایه تأکید هر دو رهیافت بر منابع به‌جای درآمد است و به درآمد تا جایی پرداخته می‌شود که توانایی‌ها را گسترش و افزایش دهد و یا در برآوردن نیازها کمک کند. هدف نهایی رهیافت‌های "نیاز-پایه" ترویج ویژگی‌های یک زندگی شایسته شأن انسانی است درحالی‌که رهیافت‌های توانایی-پایه یک گام جلوتر از آن می‌رود و هدف در گسترش و افزایش توانایی‌های انسان دارد.

چهارم- رهیافت‌های "کلیت باور"^۴: این رهیافت‌ها با در نظر گرفتن اصلاح کیفیت زندگی و تأکید بر عوامل بهبود بخش، به مواردی همچون درمان، تجویز و یا سیاست‌گذاری اشاره می‌کنند. رهیافت‌های "کلیت باور" کیفیت زندگی با نگاه به کیفیت زندگی به‌صورت یک کلیت و بر مبنای تفکر گشتالت^۵ و دیدگاه دستگاهی یا نظریه

^۱ desire based approach

^۲ need based approach

^۳ capability based approach

^۴ holism

^۵ Gestalt

دستگاه‌ها به درک روابط بین قسمت‌های مختلف یک سیستم و تبیین یک مشکل موردپژوهش و نیز درک رابطه بین اجزا و کل در گشودن مشکل یا انجام اصلاحات می‌پردازند.

توصیف سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی مناسب برای سنجش کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری

به کارگیری انگاشت کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری، نیازمند یک سازوکار اجرایی است که قابلیت سنجش سطح کیفیت زندگی را در جامعه داشته باشد، آن را در طول زمان ردیابی کند و نیز امکان سیاست‌گذاری در ارتقاء کیفیت زندگی را فراهم نماید. یکی از سازوکارهای به کارگیری انگاشت کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری، راه‌اندازی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بر پایه نظریه "کمال باور" و رهیافت "کلیت باور" کیفیت زندگی است.

بیان پیشینه گزارش دهی کیفیت زندگی در تجارب کشورهای بیشتر توسعه‌یافته

در کشورهای بیشتر توسعه‌یافته^۱ سازوکار گزارش دهی کیفیت زندگی توسط سازمان‌های مرتبط با این موضوع پیگیری می‌شود و بر پایه دستور کارهای محلی، سنجه‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی در دوره‌های زمانی مشخص اندازه‌گیری می‌شوند و گزارش ارزیابی کیفیت زندگی به منظور تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری منتشر می‌شود (FCM 2001, UK Government Sustainable Development 2003). اهداف کلان ایجاد سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی را این گونه معرفی کرده‌اند (FCM 2001:3): نخست) آشنایی مراجع تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهرهای مختلف با انگاشت کیفیت زندگی و توجه به آن در شهرها و مناطق شهری، دوم) تدوین اهداف و سیاست‌های مناسب برای استفاده بهینه از منابع جامعه در راستای ارتقاء کیفیت زندگی، سوم) حمایت از همکاری‌های گروهی برای ارتقاء کیفیت زندگی و چهارم) افزایش نقش شهرداری‌ها در سیاست‌گذاری‌های عمومی دولت مرکزی.

بیان چگونگی به کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری

اصول به کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری را این گونه معرفی کرده‌اند (FCM 2001: 4):

نخست - تمرکز بر کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن: این اصل به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری بخش عمومی در تشویق افراد و خانواده‌ها به ایجاد ارتباطات بهتر با حاکمیت و مردم می‌انجامد.

گشتالت هستی یا کل سازمان‌یافته‌ای است که در آن اجزاء هرچند قابل تشخیص هستند ولی ویژگی‌هایی دارند که با یکدیگر یک کلیت واحد را ایجاد می‌کنند (نک به: دانشپور ۱۳۸۷: ۱۲۵)

۱ با تاکید بر سه کشور ایالات متحده، بریتانیا و کانادا. در کشور کانادا این سازوکار با عنوان "سیستم گزارش‌دهی کیفیت زندگی" شناخته می‌شود که نخستین گزارش آن در سال ۱۹۹۹ میلادی منتشر شد. پس از آن بر اساس یک برنامه منظم و منسجم، نتایج بررسی‌های کیفیت زندگی در سطح شهرهای مختلف این کشور در فاصله‌های زمانی دو ساله منتشر می‌شود.

دوم- تمرکز بر نتایج به‌دست‌آمده از اندازه‌گیری‌ها: این اصل بیانگر زمینه‌های سیاست‌گذاری‌ها و عملیات اجرایی ناشی از آن است و چگونگی خدمت‌رسانی بخش عمومی برای ارتقاء شرایط زندگی شهروندان را مشخص می‌کند.

سوم- تمرکز بر منابع داده‌ها و اطلاعات: داده‌ها و اطلاعات موردنیاز سیستم از مراجع و مراکز رسمی تولید اطلاعات و ممیزی‌های اجتماعی قابل‌اعتماد و معتبر به دست می‌آیند و یک پایگاه داده کارآمد برای بازبینی و سنجش کیفیت زندگی، ارزیابی نتایج سیاست‌گذاری‌ها و پیگیری نیازهای جامعه فراهم می‌شود.

چهارم- تمرکز بر کیفیت اطلاعات: اطلاعات موردنیاز سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی باید زمینه‌های چندگانه اطلاعات عینی و ذهنی کیفیت زندگی را دربرداشته، در سطح جامعه مصداق داشته باشند، امکان اندازه‌گیری آن‌ها به‌صورت سالانه وجود داشته باشد، به‌آسانی قابل تفسیر باشند و ارتباط زمینه‌های مختلف کیفیت زندگی با یکدیگر را بیان کنند.

گزارش سنجش کیفیت زندگی مهم‌ترین برونداد سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی است که در برنامه‌ریزی شهری مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این گزارش نتایج اندازه‌گیری سنجه‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی، تمایلات اجتماعات^۱، تغییرات و اولویت‌های جامعه در طول زمان مشخص می‌شوند و انگاشت کیفیت زندگی به‌عنوان بخشی از دستور کار سیستم برنامه‌ریزی شهری در آینده مطرح شده. افزون بر این، گزارش سنجش کیفیت زندگی زمینه‌ای را برای مشارکت و گفتگو درباره کیفیت زندگی و پایه‌ای برای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری فراهم می‌کند. پیش‌فرض‌های اصلی در سنجش کیفیت زندگی بر پایه تمایلات اجتماعی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری را این‌گونه معرفی کرده‌اند (Myers, 1987: 116): نخست) مردم به سمت مکان‌هایی که دوست دارند جذب می‌شوند و در طول زمان شرایط مکانی در آن محل را تغییر می‌دهند، دوم) مردم در بیشتر موارد کیفیت زندگی را با تغییرات در طول زمان و در مقایسه با مکان‌های دیگر می‌سنجند، سوم) بحث‌های سیاسی درباره کیفیت زندگی و تصمیم‌گیری‌های دولت‌های محلی و مقامات مسئول امور شهرها، در درون مرزهای هر شهر یا منطقه شهری انجام می‌شوند و چهارم) نتایج مطالعات و پژوهش‌ها زمانی در دید افراد حاضر در یک جامعه معتبر خواهد بود که با عقاید و نظرات محلی همخوانی و هماهنگی داشته باشد.

بر مبنای پیش‌فرض‌های مطرح‌شده در سنجش کیفیت زندگی بر مبنای تمایلات اجتماعات، فرایند دستیابی به نتایج سنجش کیفیت زندگی در پنج مرحله خلاصه می‌شود (Myers, 1988: 350):

مرحله نخست- بررسی و بازبینی موضوع کیفیت زندگی،

مرحله دوم- مذاکره با رهبران گروه‌های علاقه‌مند،

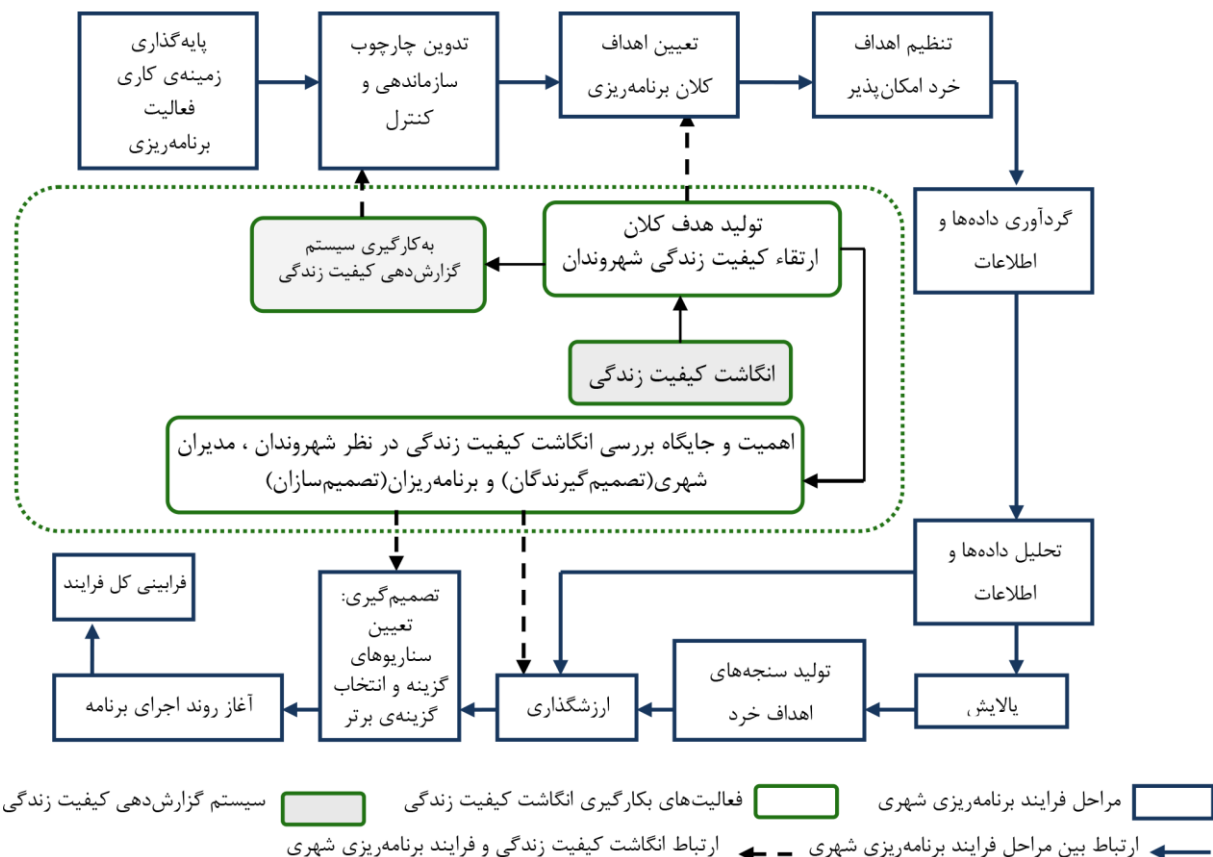
مرحله سوم- تهیه نشانگرهای کیفیت زندگی و بیان تمایلات جامعه،

مرحله چهارم- تحلیل سلیقه و خواست شهروندان،

مرحله پنجم- تهیه گزارش به‌منظور تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های عمومی.

تشریح چگونگی به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان
چگونگی به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان در این مقاله در دو جنبه محتوایی و روند کاری پیگیری شده است. جنبه محتوایی به سنجه‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی مرتبط می‌شود و جنبه روند کاری با فرایند راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در ارتباط است. جنبه‌های محتوایی و روند کاری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان بر پایه ارتباط بین انگاشت کیفیت زندگی، سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در اصفهان تدبیر و طراحی شده‌اند.

ارتباط انگاشت کیفیت زندگی با سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری در شهر اصفهان بر پایه نظریه کمال باور و رهیافت کلیت باور کیفیت زندگی و در مراحل تدوین چارچوب سازمان‌دهی و کنترل، تدوین اهداف کلان برنامه‌ریزی، ارزش‌گذاری و مرحله تصمیم‌گیری برقرار می‌شود (شکل ۲).

شکل ۲- ردیابی تأثیر انگاشت کیفیت زندگی در مراحل مختلف یک فرایند برنامه‌ریزی شهری با تأکید بر سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی

معرفی سنج‌ها و نشانگرهای پیشنهادی برای سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در اصفهان: جنبه محتوایی

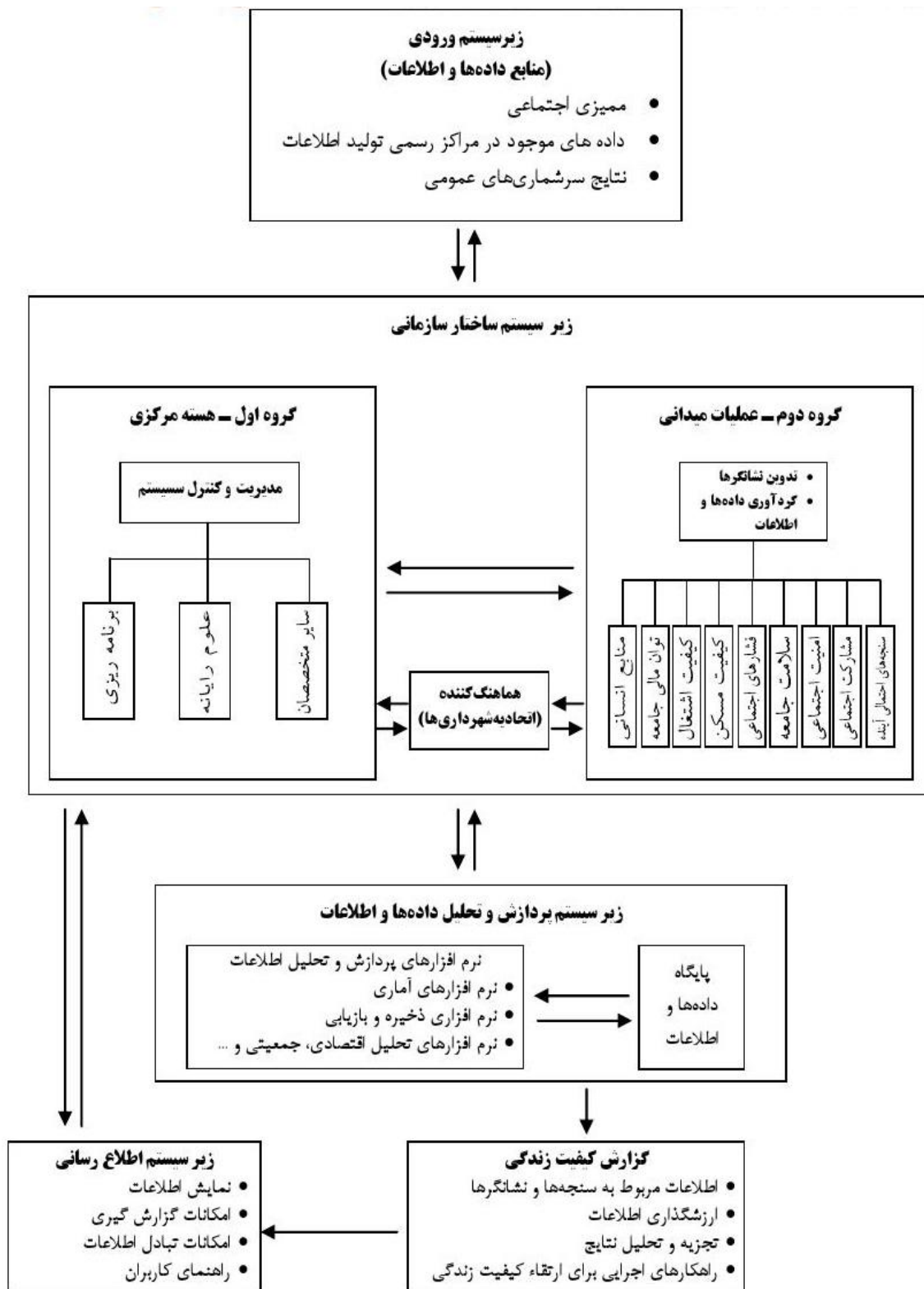
انگاشت کیفیت زندگی به‌تنهایی یک مفهوم انتزاعی است ولی هنگامی که همراه با سنج‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی^۱ مطرح می‌شود از حالت انتزاعی خارج شده و جنبه‌های عینی و ملموس پیدا می‌کند (Myers, 1987: 108). سنج‌های کیفیت زندگی به معیارهایی گفته می‌شود که در ابعاد مختلف فضایی (چون اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و جز آن) به‌عنوان اهداف کلان مطرح می‌شوند و مشخص‌کننده عمده‌ترین مشکلات یا ارزش‌های حاکم بر یک جامعه هستند. سنج‌های کیفیت زندگی معیارهایی کیفی هستند و آن‌ها را نمی‌توان به‌صورت کمی مطرح نمود. هر یک از سنج‌های کیفیت زندگی شامل مجموعه‌ای از نشانگرهای مرتبط با موضوع خود می‌شوند که می‌توان آن‌ها را به‌صورت کمی مطرح نمود و هریک از آن‌ها به جنبه‌های خاصی از سنج مرتبط با خود اشاره می‌کنند. سنج‌های هشتگانه سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی پیشنهادی برای شهر اصفهان کیفیت منابع انسانی، کیفیت اشتغال، توان مالی جامعه، کیفیت مسکن، سلامت جامعه، فشارهای اجتماعی، امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی هستند. نشانگرهای کیفیت زندگی برای هر یک از این سنج‌ها در دودسته نشانگرهای عینی و ذهنی تعریف شده‌اند تا که امکان سنجش کیفیت زندگی عینی و ذهنی در شهر اصفهان فراهم گردد (جدول‌های ۲ و ۳).

معرفی فرایند پیشنهادی به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در اصفهان: جنبه روند کاری

سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی شامل زیرسیستم‌های ورودی، خروجی، ساختار سازمانی، پردازش داده‌ها و اطلاعات و اطلاع‌رسانی می‌شود که خود از اجزای کوچک‌تری تشکیل شده‌اند. آن‌ها دارای روابط متقابلی با یکدیگر هستند و درونداد و برونادهای^۲ مختلفی دارند و با یکدیگر در هماهنگی کامل عمل می‌کنند. درونداد سیستم، اطلاعات و داده‌های مربوط به سنج‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی هستند که از منابع مختلف (چون سرشماری‌ها و آمارنامه‌های رسمی و ممیزی‌های اجتماعی) به دست می‌آیند و برونداد نهایی آن، گزارش کیفیت زندگی است. در جنبه روند کاری فرایند پیشنهادی به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان، در مراحل مختلف امکان بازگشت به مرحله قبل وجود دارد و انجام اصلاحات موردنیاز در هر مرحله امکان‌پذیر است (شکل ۳).

^۱ quality of life measures and indicators

^۲ input and outputs

شکل ۳- معرفی سیستم پیشنهادی گزارش دهی کیفیت زندگی، زیرسیستم‌ها و روابط بین زیرسیستم‌ها

بحث

مرحله نخست: سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه محتوایی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان

اندازه‌گیری کیفیت زندگی در شهر اصفهان بر پایه سنج‌های هشتگانه و نشانگرهای عینی و ذهنی آن‌ها به‌مثابه شواهد امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه محتوایی سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان در پژوهش پایه این مقاله انجام و در زیر معرفی شده است (جدول‌های ۲ و ۳):

نخست- اندازه‌گیری نشانگرهای عینی: نشانگرهای عینی با استفاده از روش‌های تحلیل و ممیزی متون گزارش سرشماری‌ها و آمارنامه‌های قابل استناد اندازه‌گیری شدند (جدول ۲).

دوم- اندازه‌گیری نشانگرهای ذهنی: نشانگرهای ذهنی با استفاده از روش ممیزی اجتماعی^۱ بر پایه مقیاس‌گذاری رفتاری لیکرت و تکمیل پرسشنامه توسط شهروندان اندازه‌گیری شدند (Vaus 2002). در این روش با استفاده از یک سیستم مقیاس‌گذاری ۵ نقطه‌ای (چون کاملاً موافق، موافق، بی تفاوت، ناموافق و کاملاً ناموافق) که به ترتیب دارای ارزش‌هایی از ۵، ۴، ۳، ۲ تا ۱ هستند، میزان واکنش پاسخ‌دهندگان به پرسش‌های تدبیر شده اندازه‌گیری می‌شود. با محاسبه میانگین ارزش‌های تخصیص‌یافته به هر یک از پرسش‌ها و جمع آن‌ها با یکدیگر، قدرت تمیز^۲ برای انتخاب گزینه‌های نهایی برای پاسخ‌گویی مشخص می‌شود. (Singh, 2007:75, Miller and Brewer, 2003:13). در این ممیزی ۳۴۷ عدد پرسشنامه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و توزیع یکنواخت، توسط ساکنین در مناطق چهارده‌گانه شهر اصفهان تکمیل شده است. رتبه‌بندی گزینه‌های پرسشنامه با استفاده از شاخص میانگین و اعتبار نتایج ممیزی کیفیت زندگی ذهنی با استفاده از شاخص آلفای کرونباخ محاسبه شده است. مقدار آلفای کرونباخ در این نمونه‌گیری ۰/۷۷ است. با توجه به بیشتر بودن مقدار آلفای کرونباخ از حداقل آستانه قابل قبول (۰/۷۰)، می‌توان از اعتبار نتایج به‌دست‌آمده اطمینان داشت^۳ (جدول ۳).

نتایج سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان در دو جدول جداگانه (جدول‌های ۲ و ۳) معرفی شده است. برون داده‌های دارای اهمیت بیشتر در این مرحله از تحلیل -که در سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی قابل استفاده هستند- را در زیر چنین می‌توان بیان نمود:

نخست- باوجود کاستی‌ها و محدودیت‌های گردآوری داده‌ها و پردازش آن‌ها، امکان سنجش نشانگرهای عینی و ذهنی معرفی شده در سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان وجود دارد،

دوم- شکاف سطح کیفیت زندگی در شهر اصفهان با وضعیت قابل قبول در طول ده سال (۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲) یک‌روند افزایشی دارد و در برخی موارد (چون کیفیت اشتغال، کیفیت مسکن و امنیت اجتماعی) شدت افزایش شکاف سطح کیفیت زندگی بیشتر است،

۱ ممیزی اجتماعی (social survey) به مجموعه‌ای از روش‌های گردآوری داده‌های مربوط به متغیرهای سنجش وضعیت و شرایط اجتماعی با استفاده از پرسشنامه یا انجام مصاحبه گفته می‌شود. ممیزی اجتماعی داده‌های مورد نیاز برای انواع تحلیل‌های آماری (چون تحلیل رفتار، تحلیل همبستگی و تحلیل عامل) برای متغیرهای اجتماعی را فراهم می‌کند (de Vaus 2002: 3).

۲ discriminating power (DP)

۳ فرمول کوکران برای محاسبه حجم نمونه در ممیزی اجتماعی با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و توزیع یکنواخت استفاده می‌شود. $n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2}$. نگاه کنید به ساروخانی، باقر (۱۳۸۸:۱۵۶)

جدول ۲- معرفی نتایج اندازه‌گیری سنجه‌ها و نشانگرهای عینی برای سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان: شواهد

امکان‌پذیری

سنجه‌ها	ویژگی‌های سنجه	نشانگرهای عینی و دسته‌بندی‌های درونی آن‌ها	ایران ۱۳۸۲/۱۳۷۵	اصفهان ۱۳۷۵	اصفهان ۱۳۸۲	اصفهان ۱۳۹۲
منابع انسانی ^۱	این سنجه برای بررسی دگرگونی‌های بلندمدت جمعیت و تعیین ارزش دارایی‌ها و منابع انسانی استفاده می‌شود.	جمعیت کل (میلیون نفر) سهم گروه‌های سنی جمعیت % کمتر از ۱۵ سال بیشتر از ۶۵ سال نرخ رشد جمعیت % نرخ جایگزینی نیروی کار (۱) سهم اقلیت‌های نژادی/قومی/دینی % سهم دسترسی نیروی کار به آموزش % جمعیت بی‌سواد (هزار نفر) بی‌سواد (۲۵ تا ۳۴ ساله) دارای تحصیلات دانشگاهی دارای تحصیلات دانشگاهی (۲۵ تا ۳۴ ساله)	۶۰ ۳۹/۵ ۳/۹ ۱/۰۸ ۵/۶ ۰/۶ ۵۰/۷ ۴۷/۵ ۳/۷ ۹/۷	۱/۳ ۳۴/۳ ۴/۳ - ۴/۰ ۱/۲ ۴۸/۲ ۳۴/۹ ۳/۸ ۵/۱	۱/۵ ۲۸/۳ ۶/۱ ۱/۶۳ ۲/۵ ۱/۷ * * * *	۱/۹ ۱۶ ۶/۱ ۱/۹۹ ۱/۲ ۱/۴ ۱۵۳ ۱۱۲ ۷۵ ۶۳
کیفیت اشتغال ^۲	سنجه کیفیت اشتغال، توزیع فرصت‌های شغلی و مشکلات آن را بین گروه‌های سنی مختلف و جنسیت‌های مختلف بیان نموده و کمیت و کیفیت اشتغال را در جامعه مشخص می‌کنند.	نرخ اشتغال در گروه سنی ۱۵-۲۵ سال % نرخ اشتغال در گروه سنی ۱۵-۳۹ سال % نرخ اشتغال در گروه سنی بیش از ۴۰ سال % نرخ بیکاری در گروه سنی ۱۵-۲۵ سال % نرخ بیکاری در گروه سنی ۱۵-۳۹ سال % نرخ بیکاری در گروه سنی بیش از ۴۰ سال % نرخ اشتغال موقت از کل اشتغال % نرخ بیکاری بلندمدت مردان %	۲۰/۵ ۳۶/۶ ۴۱/۰ ۵/۳ ۴/۱ ۲/۶ ۵۵/۸ ۶۸/۱	۲۲/۵ ۳۷/۴ ۳۹/۱ ۴/۶ ۴/۰ ۵/۵ ۵۵/۷ ۵۹/۷	۱۸/۷ ۳۱/۷ ۱۴/۸ ۳/۷ ۳/۳ ۱/۱ ۳۷/۲ ۶۶/۰	* * * ۱۱/۵ ۱۰/۳ ۴/۷ * *
توان مالی جامعه ^۳	سنجه توان مالی جامعه مشخص‌کننده میزان درآمد عادی و متداول برای تأمین هزینه‌های زندگی در سطح محلی است.	هزینه‌های متوسط یک خانوار در کل جامعه هزینه‌های متوسط یک خانوار در دهک‌های پایینی جامعه درآمد متوسط یک خانوار در کل جامعه درآمد متوسط یک خانوار در دهک‌های پایینی جامعه نشانگر توان مالی کل جامعه (CAM1) نشانگر توان مالی نیمه پایینی جامعه (CAM2) سهم خانوار در هر گروه درآمدی % دو دهک درآمدی بالای جامعه (۲۰٪ بالای جامعه) پنج دهک درآمدی میانه جامعه (۵۰٪ متوسط جامعه) سه دهک درآمدی پایین جامعه (۳۰٪ پایین جامعه) نسبت هزینه استفاده از حمل‌ونقل عمومی به حداقل دستمزد ساعتی %	۴۰۹۸۹۲۸۳ ریال ۱۰۶۹۷۰۳۰ ریال ۳۹۲۰۲۴۲۷ ریال ۱۱۱۲۸۹۹۶ ریال ۰/۹۶ ۱/۰۴ ۲۵/۶ ۶۴/۶ ۱۰/۸ *	- - - - - - - - - *	۳۵۲۰۱۵۱۷ ریال ۱۱۰۱۳۳۵۸ ریال ۳۰۵۷۹۵۹۹ ریال ۱۴۱۶۹۷۵۳ ریال ۰/۸۷ ۱/۲۹ ۱۴/۲ ۷۴/۹ ۷/۸ ۱۵	۵۵۱۳۷۰۰۰ ریال ۱۹۴۲۸۰۰۰ ریال ۵۶۲۰۱۰۰۰ ریال ۲۳۷۴۴۰۰۰ ریال ۱/۰۲ ۱/۲۲ * * * ۲۲
کیفیت مسکن ^۴	سنجه کیفیت مسکن مهم‌ترین عامل ایجاد تغییر در هزینه‌های خانواده‌ها است و جنبه‌های کالبدی کیفیت زندگی را پوشش می‌دهد.	متوسط قیمت یک آپارتمان دو خواب (۹۰ مترمربع) سهم واحدهای مسکن فاقد استانداردهای کامل مسکونی % سرانه هزینه‌های مسکن نسبت اجاره‌بهای یک آپارتمان دوخواب به درآمد افراد بدون خانه %	۱۸۰۲۲۳۸۶۰ ریال ۷۷/۰ - ۱۰۳	- ۷۰/۰ - -	۲۲۵۸۰۷۵۸۰ ریال * ۲۳۴۷۱۶۸ ریال ۸۸/۰	۳۴۵۰۰۰۰۰ * ۴۸۴۶۰۰۰ ۸۲/۰
سلامت جامعه ^۵	سنجه بهداشت و سلامت جنبه‌های فردی (چون سلامت جسمانی و روحی) و جنبه‌های جمعی (چون سلامت جامعه و اجتماع) را در برمی‌گیرد.	سهم مرگ‌ومیر نوزادان در هر ۱۰۰۰ تولد زنده سهم نوزادان به دنیا آمده با وزن کمتر از ۲۵۰۰ گرم % سهم مرگ‌ومیر زودهنگام (پیش از سن امید به زندگی) در هر ۱۰۰۰۰۰ نفر سهم ترخیص از بیمارستان به ازای هر ۱۰۰۰۰۰ نفر	- - - -	- - - -	۲۰۸ ۳/۶ ۱۸۴ ۲۰۰۵۷	۱۶ ۲/۲ * *

۱ Human Resources Measures (HRM)

۲ Quality of Employment Measures (QEM)

۳ Community Affordability Measures (CAM)

۴ Quality of Housing Measures (QOHM)

۵ Health of Community Measures (HOCM)

۱۴/۵	۱۱/۶	۱۳/۳	۱۳/۱۷	نرخ خانوارهای تک سرپرست در جامعه % نرخ خانوارهای کم‌درآمد (زیر خط فقر) % زایمان در هر ۱۰۰۰ نفر زن در گروه سنی ۱۵ - ۱۹ ساله نرخ خودکشی در هر ۱۰۰۰۰۰ نفر نرخ ورشکستگی در هر ۱۰۰۰ مورد تأسیس شرکت	فشارهای اجتماعی در اثر مشکلات اقتصادی و اجتماعی مختلف در جامعه به وجود می‌آیند و میزان آسیب‌پذیری جامعه را نشان می‌دهند.	فشارهای اجتماعی ^۱
۱۸۰۴۸	۱۵۲۳	-	*	نرخ جرم و جنایت به ازای هر ۱۰۰۰۰۰ نفر جرایم انجام‌شده توسط جوانان جرایم اخلاقی جرایم مالی نرخ مرگ‌ومیر در اثر آسیب‌دیدگی و مسمومیت به ازای هر ۱۰۰۰۰۰ نفر	سنجه امنیت اجتماعی میزان ایمن بودن در برابر جرم و جنایت و خشونت در جامعه را نشان می‌دهد.	امنیت اجتماعی ^۲
-	۶۳/۷	-	-	مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری (سال ۱۳۸۰ ه.ش) % مشارکت در انتخابات مجلس (سال ۱۳۸۲ ه.ش) % مشارکت در انتخابات شوراهای شهر (سال ۱۳۸۱ ه.ش) % مشارکت در انتخابات شوراهای و ریاست جمهوری (سال ۱۳۹۲ ه.ش) %	سنجه مشارکت اجتماعی بیانگر میزان ارتباط شهروندان با جامعه مدنی و سیاست‌های اجتماعی است.	مشارکت اجتماعی ^۳

مأخذ: نویسندگان، ۱۳۹۴، بر پایه تحلیل متون منابع آماری و سرشماری‌ها- غیرقابل محاسبه، * غیرقابل دسترسی (۱) نسبت جمعیت گروه‌های سنی زیر ۱۵ سال به جمعیت گروه‌های سنی بالای ۵۰ سال جامعه

جدول ۳- معرفی نتایج اندازه‌گیری سنج‌ها و نشانگرهای ذهنی برای سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان: شواهد امکان‌پذیری

سنجه‌ها	نشانگرهای ذهنی کیفیت زندگی	نتایج سنجش نشانگرهای ذهنی کیفیت زندگی در اصفهان ۱۳۸۲
منابع انسانی	سهم جمعیت جوان و نوجوان نسبت به کل جمعیت (%) (سهم زیاد جمعیت جوان و نوجوان از کل جمعیت)	٪۵۷
	نرخ رشد جمعیت (%) (نرخ رشد جمعیت بالا با وجود کاهش در دوره زمانی ده‌ساله دوم)	(۱۳۷۵ - ۱۳۸۲) ٪۳/۹ (۱۳۸۲ - ۱۳۹۲) ٪۲/۶
	نرخ جایگزینی نیروی کار (به ازای هر یک نفر نیروی کار موجود).	۲/۵ نفر
	سهم برخورداری از آموزش‌های عمومی (%) سهم برخورداری از آموزش‌های فنی و تخصصی (%) (نرخ برخورداری از آموزش‌های عمومی در جامعه مناسب ولی سطح آموزش‌های فنی و تخصصی به‌ویژه در سطوح عالی بسیار پایین است).	٪۱۳ ٪۱/۴
	سهم نیروی کار فاقد آموزش‌های فنی و تخصصی از کل نیروی کار جامعه (%)	٪۳۳/۸
توان مالی جامعه	سهم خانواده‌هایی که در دهک‌های پنجم تا دهم درآمد جامعه قرار دارند (%)	٪۹۰
	سهم خانواده‌هایی که امکان پس‌انداز ندارد (%)	٪۷۶
	سهم خانواده‌هایی که درآمد آن‌ها برای هزینه‌های زندگی کافی نیست (%)	٪۶۸
	سهم کاهش هزینه‌های زندگی خانواده‌ها در صورتی که مجبور به صرفه‌جویی و کاهش هزینه‌های ضروری زندگی باشند (%): تفریحات و اوقات فراغت	٪۷۰ ٪۶۲

۱ Community Stress Measures (CStM)

۲ Community Safety Measures (CSFM)

۳ Community Participation Measures (CPM)

پوشاک خوراک حمل و نقل هزینه‌های مسکن آموزش بهداشت	۴٪ ۳۸٪ ۱۶٪ ۱۲٪ ۶٪	
سهم بیشینه و کمینه بهره‌مندی خانواده‌ها از امکانات جامعه (٪)	بیشینه بهره‌مندی: امکانات آموزشی و اوقات فراغت (۳۰٪) کمینه بهره‌مندی: امکانات فرهنگی و حمل و نقل (۱۶٪)	
سهم هزینه‌های حمل و نقل از کل درآمد خانواده‌ها (٪)	۱۰/۵۴٪	
سهم شاغلین دارای شغل دوم از کل شاغلین (٪)	۱۸٪	
سهم شاغلینی که درآمد آن‌ها از شغل دوم بیشتر از درآمد شغل اصلی است (٪)	۶۶٪	
سهم شاغلین که حداقل یک‌بار دچار بیکاری بلندمدت شده‌اند (٪)	۳۲٪	
سهم زمان اختصاص یافته به کار و فعالیت توسط شاغلین از ۲۴ ساعت (٪)	۴۳٪ (۱۰/۳۲ ساعت از ۲۴ ساعت)	
سهم شاغلینی که زمانی برای گذران اوقات فراغت ندارند (٪)	۲۲٪	
سهم ناامیدی شاغلین نسبت به کسب شغل بهتر (٪)	۶۲٪	
سهم شاغلین که تحت پوشش هیچ نوع بیمه‌ای قرار ندارند (٪)	۲۰٪	
سهم شاغلین که از بیمه بیکاری استفاده کرده‌اند (٪)	۰/۰٪	
سهم افراد محروم از حمایت‌های اجتماعی از کل افراد جامعه (٪)	۹۶٪	
سهم افرادی که از شغل خود ناراضی هستند از کل شاغلین (٪)	۳۴٪	
میانگین مساحت واحدهای مسکونی در اصفهان (مترمربع)	۱۸۱ مترمربع	
سهم انواع مالکیت‌های مسکن در اصفهان (٪): دارای مالکیت مسکن دارای مسکن استیجاری دارای مسکن رایگان (چون مسکن والدین)	۵۲٪ ۲۲٪ ۲۴٪	
میانگین تعداد اتاق‌های موجود در واحدهای مسکونی (تعداد)	۲/۲۸	
سهم واحدهای مسکونی که امکانات مشترک (چون آشپزخانه، حمام و دست‌شویی) با واحدهای مسکونی دیگر دارند (٪)	۶٪	
سهم هزینه‌های مسکن از کل درآمد خانواده‌ها (٪)	۲۹/۶۳٪	
سهم خانواده‌هایی که حداقل یک‌بار گرفتار بحران مالی شده‌اند (٪) (مهم‌ترین عوامل ایجاد بحران‌های مالی برای خانوارها به ترتیب خرید مسکن، کلاهبرداری، ورشکستگی در فعالیتهای اقتصادی و تأمین هزینه‌های ازدواج و تحصیل فرزندان هستند.)	۴۰٪	
سهم افرادی که در زندگی احساس رضایت و آرامش ندارند (٪)	۵۶٪	
سهم خانواده‌هایی که دارای فرزندان کاملاً سالم هستند (٪)	۷۰٪	
سهم خانواده‌هایی که بدون فرزند هستند (٪)	۲۲٪	
فشارهای اجتماعی		
سلامت جامعه		

۸٪	سهم خانواده‌هایی که دارای فرزندان ناسالم هستند (٪)	
۱۲٪	سهم خانواده‌هایی که امکان دسترسی به خدمات بهداشت و درمان ندارند (٪)	
۵۶٪	سهم افرادی که حداقل یک‌بار در بیمارستان بستری شده‌اند (٪)	
۲۳٪	میانگین سن بارداری در زنان (سال)	
۲۰٪	سهم زنانی که سابقه زایمان پیش از ۱۹ سالگی دارند (٪)	
۷۲٪	سهم نارضایتی خانواده‌ها از خدمات بهداشت و درمان (٪) (مهم‌ترین دلایل نارضایتی شهروندان از خدمات بهداشت و درمان جامعه، گرانی، عدم توجه و رسیدگی به بیمار، کمبود دارو و پزشک ماهر هستند.)	امنیت اجتماعی
۷۶٪	سهم خانواده‌هایی که در برابر جرائم مالی احساس عدم امنیت می‌کنند (٪)	
۷۲٪	سهم خانواده‌هایی که در برابر جرائم اخلاقی احساس عدم امنیت می‌کنند (٪)	
۱۶٪	سهم خانواده‌هایی که حداقل یک‌بار گرفتار آسیب‌دیدگی ناشی از جرم و جنایت شده‌اند (٪) (عوامل ایجاد ناامنی در جامعه به ترتیب ترس از ارتکاب جرائم توسط جوانان خلاف‌کار، جرائم اخلاقی، جرائم مالی، ایجاد مزاحمت و ترس از آسیب‌دیدگی هستند.)	
۳۶٪	سهم خانواده‌هایی که امکان دسترسی به نیروهای امنیتی و انتظامی را ندارند (٪)	
۵۰٪	سهم خانواده‌هایی که به نیروهای امنیتی و انتظامی اعتماد و اطمینان کافی ندارند (٪) (مهم‌ترین علت‌های عدم اعتماد خانواده‌ها به نیروهای امنیتی و انتظامی، عدم توجه و رسیدگی به مشکلات آن‌ها، دریافت رشوه و انجام وظیفه با دریافت پول و سفارش آشنایان هستند.)	مشارکت اجتماعی
۹۶٪	سهم افرادی که علاقه‌مند به انجام فعالیت‌های خیریه هستند (٪)	
۵۰٪	سهم افرادی که علاقه‌مند به انجام فعالیت‌های اجتماعی هستند (٪)	
۳۶٪	سهم افرادی که علاقه‌مند به انجام فعالیت‌های اجتماعی هستند ولی زمان کافی برای این کار در اختیار ندارند (٪)	
۳۲٪	سهم افرادی که شرکت در انتخابات سراسری برای آن‌ها اهمیت زیادی دارد (٪)	
۲۰٪	سهم افرادی که شرکت در انتخابات سراسری برای آن‌ها اهمیت کمی دارد (٪)	
۲۰٪	سهم افرادی که شرکت در انتخابات محلی برای آن‌ها اهمیت زیادی دارد (٪)	
۳۰٪	سهم افرادی که شرکت در انتخابات محلی برای آن‌ها اهمیت کمی دارد (٪)	
۶۸٪	سهم افرادی که بازیافت پسماند برای آن‌ها اهمیت زیادی دارد (٪)	
۳۴٪	سهم افرادی که برای جداسازی و بازیافت پسماندهای خود تلاش جدی می‌کنند (٪)	
۹۶٪ برای تلویزیون	سهم نخستین اولویت استفاده خانواده‌ها از رسانه (٪)	
۷۸٪ برای تلویزیون	سهم نخستین اولویت استفاده خانواده‌ها از رسانه برای دریافت اخبار (٪)	
۸۶٪	سهم افرادی که خود را اهل مطالعه می‌دانند (٪) (مهم‌ترین منبع مطالعه برای ساکنین اصفهان روزنامه است.)	

مأخذ: نویسندگان، ۱۳۹۴، بر پایه نتایج ممیزی اجتماعی

مرحله دوم ردیابی: سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه روند کاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در شهر اصفهان

سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه روند کاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان در پژوهش پایه این مقاله، از دو روش انجام شده است:

روش نخست- با استفاده از روش تحلیل محتوا با کدگذاری باز (Ryan, and Bernard, 2000: 4) گزارش‌های در دسترس از برنامه‌های تولیدشده برای شهر اصفهان، بررسی شدند و ردپای انگاشت کیفیت زندگی در هر یک از مراحل پنج‌گانه آن‌ها (شکل ۲) استخراج شد. در این روش پس از نسخه‌برداری از متون و پالایش آن‌ها، گدهای اصلی متن -که بیانگر ردپای عناصر مشترک سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان هستند- و بایان مختلف در متون مختلف مطرح‌شده‌اند، استخراج شدند^۱. تعداد تکرار، زنجیره ارتباط متقابل گدهای اصلی با یکدیگر و ترکیب آن‌ها در کلیت متون بررسی شده، چگونگی رابطه بین موضوع‌های موردبررسی را نشان می‌دهند.

روش دوم- با استفاده از روش انجام مصاحبه با کارشناسان و دست‌اندرکاران درگیر در فرایند تولید برنامه‌های شهر اصفهان (چون کارشناسان شرکت‌های مشاور و کارشناسان برنامه‌ریزی در شهرداری اصفهان و اداره راه و شهرسازی اصفهان) و تحلیل محتوا با کدگذاری باز متون بازنویسی شده از مصاحبه‌ها، میزان اثرپذیری هر یک از مراحل پنج‌گانه برنامه‌های تولیدشده برای شهر اصفهان از انگاشت کیفیت زندگی ارزیابی شد.

نتایج حاصل از تحلیل محتوای متون در روش نخست و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها در روش دوم که با کدگذاری مقوله‌های اصلی و فرعی متن و شمارش آن‌ها به‌دست‌آمده‌اند، با روش میانگین‌گیری ساده با یکدیگر ترکیب شدند و نتایج نهایی در سه دسته اثرگذاری زیاد، اثرگذاری کم و بدون اثرگذاری دسته‌بندی شدند (جدول ۴).

مهم‌ترین برون داده‌های مرحله سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه روند کاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان که در تحلیل امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان قابل استفاده هستند را به‌صورت زیر می‌توان بیان نمود:

نخست- ساختار سازمانی و دستور کارهای برنامه‌ریزی شهری در اصفهان با سازوکار به‌کارگیری انگاشت کیفیت زندگی انطباق ندارند.

دوم- با افزایش سابقه و تجربه برنامه‌ریزی شهری در اصفهان، ارتقاء کیفیت زندگی به‌عنوان یک هدف کلان در برنامه‌ریزی شهری بیشتر موردتوجه قرار گرفته است و در آخرین برنامه (برنامه راهبردی اصفهان ۹۵) با صراحت در دستور کار اهداف و راهبردهای برنامه‌ریزی شهری اصفهان قرار داد.

۱ عناصر مشترک بین دو سیستم، واژه‌های کدگذاری شده متن هستند (چون ساختار سازمانی، تولید برنامه، اهداف کلان، گردآوری، داده‌ها، اطلاعات، ارزیابی، ارزشگذاری، تصمیم‌گیری، انتخاب، کیفیت زندگی، گزارش، سند، ارتباط، اثر، متقابل، مرتبط، ارتقاء کیفیت زندگی، تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی، چشم‌انداز)

جدول ۴- نتایج سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری جنبه روند کاری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان

عنوان برنامه	تهیه‌کننده برنامه	سال تصویب برنامه*	مراحل از فرایند برنامه‌ریزی که انگاشت کیفیت زندگی بر آنها بیشترین تأثیر را دارد			
			ساختار سازمانی تولید برنامه	اهداف کلان برنامه	گردآوری داده‌ها و اطلاعات	ارزیابی و ارزش‌گذاری اهداف تصمیم‌گیری و انتخاب
طرح جامع شهر اصفهان	مهندسین مشاور کاکس**	۱۳۳۷	کم	کم	کم	کم
طرح جامع شهر اصفهان	مهندسین مشاور ارگانیک	۱۳۵۰	بدون اثر	کم	کم	بدون اثر
طرح تفصیلی شهر اصفهان	مهندسین مشاور ارگانیک	۱۳۵۴	بدون اثر	بدون اثر	بدون اثر	بدون اثر
طرح جامع منطقه اصفهان	سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان	۱۳۶۵	بدون اثر	کم	کم	بدون اثر
طرح جامع شهر اصفهان	سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان	۱۳۶۷	بدون اثر	بدون اثر	کم	بدون اثر
طرح تفصیلی شهر اصفهان	سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان	۱۳۶۵	بدون اثر	بدون اثر	بدون اثر	بدون اثر
بازبینی طرح تفصیلی شهر اصفهان	گروه مهندسین مشاور	۱۳۸۵	کم	کم	کم	بدون اثر
برنامه راهبردی اصفهان ۸۵	شهرداری اصفهان	۱۳۸۱	بدون اثر	کم	بدون اثر	بدون اثر
برنامه راهبردی اصفهان ۹۰	شهرداری اصفهان	۱۳۸۴	بدون اثر	کم	بدون اثر	کم
برنامه راهبردی اصفهان ۹۵	شهرداری اصفهان	۱۳۸۹	کم	زیاد	کم	کم
جمع‌بندی سنجش جنبه روند کاری امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان			بدون اثر	کم	کم	بدون اثر

تأثیر مستقیم و زیاد (بیش از ۷۰٪) - زیاد تأثیر کم (بین ۳۰٪ تا ۷۰٪) - کم بدون اثر (کمتر از ۳۰٪) * سال

خورشیدی Consultants F.H.Cocks**

سوم- داده‌ها و اطلاعات ردیابی شده در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان با نیازهای داده‌ها و اطلاعات سنجها و نشانگرهای کیفیت زندگی انطباق دارد و این موضوع می‌تواند به ماهیت چندگانه و چندبعدی انگاشت کیفیت زندگی وابسته باشد.

چهارم- در مراحل ارزش‌گذاری و تصمیم‌گیری در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان به‌منظور انتخاب گزینه‌های برنامه، ارتقاء کیفیت زندگی به‌عنوان یک ارزش تصمیم‌گیری مطرح شده است.

پنجم- بیشترین وجه اشتراک در جنبه روند کاری سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان با سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در مرحله گردآوری داده‌ها و اطلاعات و کمترین آن در مرحله ارزیابی و ارزش‌گذاری اهداف مشاهده شد.

ششم- با افزایش نقش مراجع محلی در تولید برنامه‌ها وجه اشتراک در بعد روند کاری سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان با سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بیشتر شده است.

یافته‌ها، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان که در این مقاله در جنبه‌های محتوایی و روند کاری انجام‌شده است و نتایج آن را در زیر چنین می‌توان بیان نمود:

نخست- جنبه محتوایی سنجش امکان به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان:

الف- انگاشت کیفیت زندگی دارای چارچوب‌های نظری و رهیافت‌های قابل به‌کارگیری گوناگون است و محتوای نظری و فنی موردنیاز سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان را فراهم می‌کند.

ب- نتایج سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان (جدول‌های ۲ و ۳) نشان می‌دهند که انگاشت کیفیت زندگی و سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی امکان تولید اهداف برنامه‌ریزی بر پایه یک انگاشت فراگیر، چندبُعدی و یکپارچه را فراهم می‌کند.

پ- سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی بیانیه‌های نهایی به‌منظور سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری یکپارچه در مورد اختیار یک رهیافت گزینه کلیت باور در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان را تولید می‌کند.

ت- انگاشت کیفیت زندگی ابعاد فضایی نادیده در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان را در دستور کار برنامه‌ریزی قرار می‌دهد و به کامل‌تر شدن محتوای برنامه‌ها (ایجاد تغییرات در راستای دستیابی به یکپارچگی در ابعاد فضایی برنامه‌ها و ایجاد زمینه‌های گوناگون برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری چندگانه) می‌انجامد.

ج- به‌کارگیری رهیافت برنامه‌ریزی و فرایندهای دگرگون‌شده طراحی برنامه شامل اختیار برنامه‌های گزینه، ارزش‌گذاری گزینه‌ها و انتخاب گزینه برتر و دلخواه و دگرگونی تدارکات اجرای برنامه‌ها در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهر اصفهان با توجه به نیازهای راه‌اندازی یک سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی، نیازمند دگرگونی عمیق و گسترده است.

دوم- جنبه روند کاری سنجش امکان به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری اصفهان:

الف- روند کارهای قابل به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهر اصفهان شامل دستگاه‌های پشتیبان حقوقی، سازمانی و اطلاعاتی (چون گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پردازش و تحلیل آن‌ها) هستند.

ب- به‌کارگیری روند کارهای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پردازش و تحلیل آن‌ها و تصمیم‌گیری در سیستم برنامه‌ریزی شهر اصفهان بر پایهٔ روند کارهایی متناظر در سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی، نیازمند دگرگونی عمیق و گسترده نیستند، زیرا شواهد امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی (جدول‌های ۲ و ۳) بدون نیاز به دگرگونی گسترده در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان فراهم شده است.

پ- روند کارهای سیستم برنامه‌ریزی شهری در اصفهان به‌منظور دستیابی به قابلیت پیگیری هدف ارتقاء کیفیت زندگی، نیازمند دگرگونی ساختار سازمانی، دستور کارها، سازوکارهای هدایت و کنترل و فرایینی و بازبینی در برنامه‌ریزی هستند.

بر پایه نتایج سنجش امکان‌پذیری به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهر اصفهان که در جنبه‌های محتوایی و روند کاری انجام شد، پاسخ به پرسش‌های مقاله به‌صورت زیر تنظیم شده‌اند:

نخست- نتایج سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان که در یک دوره زمانی ده‌سالهٔ مورد مطالعه (۱۳۸۲-۱۳۹۲) انجام شده است، نشان می‌دهد، سطح کیفیت زندگی در شهر اصفهان در طول این دوره زمانی دچار افت شده است و مهم‌ترین مشکلات (به‌ویژه در زمینهٔ سنجه‌هایی چون کیفیت اشتغال، کیفیت مسکن و امنیت اجتماعی) همچنان ناگشوده باقی مانده‌اند. گشوده مهم‌ترین مشکلات شهر اصفهان به دلیل مطرح شدن آن‌ها بر پایهٔ یک دستور کار فراگیر، چندبُعدی و کلیت‌باور در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان است. انگاشت کیفیت زندگی و ابزار به‌کارگیری آن در سیستم برنامه‌ریزی شهری و استقرار یک سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در این شهر، می‌تواند کاستی‌های ناشی از نبود چنان دستور کاری را جبران نماید و از نادیده موجود در زمینهٔ مشکلات اصلی و مهم شهر اصفهان پیشگیری کند. افزون بر این، انگاشت کیفیت ابعاد فضایی برنامه‌ریزی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان را در دستور کار برنامه‌ریزی قرار می‌دهد و به جامعیت در دو زمینهٔ محتوای و روند کاری، دست می‌یابد.

دوم- نتایج سنجش‌ها که در دو زمینهٔ نخست (سنجش امکان‌رديابی و اندازه‌گیری نشانگرهای عینی و ذهنی کیفیت زندگی در شهر اصفهان و دوم) سنجش کیفیت زندگی در شهر اصفهان و سیر دگرگونی آن انجام شده، نشان از آن دارد که ارتقاء کیفیت زندگی در شهر اصفهان به تدبیر و شکل‌گیری این سیستم و سازوکار در دستور کار سیستم برنامه‌ریزی شهری وابسته است. راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان نیازمند تمهیدات لازم در برقراری یکپارچگی و ایجاد هماهنگی در ابعاد فضایی برنامه‌ریزی (چون اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، سازمانی و زیست‌محیطی) و جنبه‌های محتوایی (محتوای برنامه‌ها) و روند کاری (روابط درون-سازمانی و بین-سازمانی) بین این دو سیستم است. در جنبهٔ محتوایی، سیستم برنامه‌ریزی

شهری اصفهان نیازمند دگرگونی محتوایی در زمینه ماهیت رهیافت برنامه‌ریزی و در نتیجه در اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری، دستور کارهای برنامه‌ریزی و سنجه‌های اهداف به‌منظور به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی است. در جنبه روند کاری، به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان نیازمند دگرگونی در ساختارهای حقوقی و سازمانی و در نتیجه در دستور کارها و آیین‌نامه‌های برنامه‌ریزی شهری است تا زمینه برای راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی فراهم شود و ارتقاء کیفیت زندگی توسط سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان قابل پیگیری گردد.

سوم- سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی و برنامه‌ریزی شهری اصفهان در دو جنبه محتوایی و روند کاری بر یکدیگر اثر متقابل می‌گذارند. در جنبه محتوایی اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری، دستور کارهای برنامه‌ریزی و همچنین سنجه‌های اهداف دگرگون می‌شوند. در جنبه روند کاری ساختارهای حقوقی و سازمانی ناظر بر فعالیت‌های برنامه‌ریزی شهری، دچار دگرگونی می‌شوند.

تأکید بر به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی، توان سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان را در ردیابی و تعیین اهداف و دیدگاه‌های جامعه و تولید روابط متقابل بین سیاست‌های برنامه‌ریزی در فرآیند تولید برنامه، افزایش می‌دهد. این سیستم با مطرح ساختن ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان به‌عنوان یک هدف کلان در دستور کار برنامه‌ریزی شهری، موجب ایجاد نگرش کلان، چندبُعدی، جامع و کلیت‌باور نسبت به برنامه‌ریزی فضایی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی می‌شود و می‌تواند یک‌زبان مشترک را برای ایجاد هم‌رأیی در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های شهری در یک سیستم برنامه‌ریزی شهری، فراهم کند.

دستاوردهای این پژوهش، نخست، مشخص‌کننده ضرورت و اهمیت به‌کارگیری انگاشت کیفیت زندگی در سیستم برنامه‌ریزی شهری اصفهان، دوم، آشکار نمودن قیدها، بازدارنده‌ها و محدودیت‌های محتوایی و روند کاری سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان و میزان دگرگونی‌های موردنیاز در آن به‌منظور انطباق با سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی که برای این شهر برای راه‌اندازی و به‌کارگیری، سوم، ردیابی توانایی و ظرفیت "سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی" و امکان افزایش آن توانایی و ظرفیت در سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان در پیگیری هدف ارتقاء کیفیت زندگی در شهر اصفهان و چهارم تلاش برای تعیین نیازهای سیستم و سازوکار برنامه‌ریزی شهری اصفهان در دو جنبه محتوایی و روند کاری به‌عنوان مقدمات و زمینه‌سازی‌های ساختاری و روند کاری برای طراحی، راه‌اندازی و به‌کارگیری سیستم گزارش دهی کیفیت زندگی در اصفهان، است. محدودیت‌های پژوهش در دو زمینه دسترسی به داده‌ها و اطلاعات عینی و ذهنی مربوط به سنجه‌ها و نشانگرهای کیفیت زندگی و همچنین محدودیت‌های مربوط به ممیزی اجتماعی و تحلیل محتوای متون حاصل از انجام مصاحبه است که بر دستیابی به نتایج و دستاوردهای موردنظر مقاله اثر گذاشته است.

(۱) این مقاله مبتنی است بر بخشی از رساله دکترای نویسنده سوم داریوش مرادی دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای با عنوان "بازتعریف روابط بین- سازمانی در محیط تصمیم شهری به‌منظور ارتقاء کیفیت زندگی، تأکید بر کاهش خطرپذیری میراث فرهنگی در شهر اصفهان" که به راهنمایی نویسنده نخست دکتر زهره دانشپور (استاد راهنمای اول) استاد گروه برنامه‌ریزی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی و نویسنده دوم دکتر علیرضا فلاحتی (استاد راهنمای دوم) دانشیار گروه بازسازی پس از سوانح دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی در حال انجام است.

منابع

- ۱- اداره کار، تعاون و رفاه اجتماعی اصفهان، (۱۳۹۲)، آمارنامه عملکرد کار و اشتغال، انتشارات اداره کار، تعاون و رفاه اجتماعی اصفهان، اصفهان.
- ۲- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۰)، بررسی آماری فعالیت‌های ساختمانی بخش خصوصی در مناطق شهری به تفکیک استان‌ها، انتشارات اداره آمار اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، دایره آمار ساختمانی، تهران.
- ۳- دانشپور، زهره، (۱۳۸۷)، درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری، (چاپ‌های اول، دوم و سوم) انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۴- ساروخانی، باقر، (۱۳۸۸)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.
- ۵- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، (۱۳۸۲)، سالنامه آماری استان اصفهان ۱۳۸۲، انتشارات معاونت آمار و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، اصفهان.
- ۶- شهرداری اصفهان، (۱۳۹۳)، آمارنامه شهر اصفهان ۱۳۹۲، معاونت برنامه‌ریزی، پژوهش و فناوری اطلاعات شهرداری اصفهان، اصفهان.
- ۷- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۰)، اطلاعات پروانه‌های ساختمانی صادرشده توسط شهرداری‌های کل کشور، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۸- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۱)، اطلاعات پروانه‌های ساختمانی صادرشده توسط شهرداری‌های کل کشور، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۹- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۲)، اطلاعات پروانه‌های ساختمانی صادرشده توسط شهرداری‌های کل کشور، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۰- مرکز آمار ایران، (۱۳۷۶)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵- نتایج تفصیلی استان اصفهان (شهرستان اصفهان)، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۱- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۲)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰- نتایج تفصیلی استان اصفهان (شهرستان اصفهان)، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.

- ۱۲- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۰)، **نتایج آمارگیری از قیمت و اجاره مسکن در شهرهای منتخب (نیمه اول ۱۳۸۰)**، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۳- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۲)، **نتایج آمارگیری از قیمت و اجاره مسکن در شهرهای منتخب (نیمه اول ۱۳۸۲)**، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۴- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۳)، **نتایج آمارگیری از قیمت و اجاره مسکن در شهرهای منتخب (نیمه اول ۱۳۸۳)**، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۵- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۰)، **نتایج تفصیلی آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری (۱۳۸۰)**، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۶- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۲)، **نتایج تفصیلی آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری (۱۳۸۲)**، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۷- مدیریت درمان استان اصفهان، (۱۳۸۳)، **آمارنامه بهداشت مادران و کودکان**، اصفهان، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان.

- 18- Anderson, R. et al. (2009), **Second European Quality of Life Survey Overview**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- 19- Anderson, R. et al. (2010), **Second European quality of life survey**, European Found, Dublin.
- 20- Berger, S. R. (2001), **Social cohesion as an aspect of the quality of societies: concept and measurement**, Toward a European System of Social Reporting and Welfare Measurement, European Reporting Working Paper No. 14, London.
- 21- Berg, Bruce L. (2001), **Qualitative research methods for the social sciences**, Allyn & Bacon Publishing, Boston.
- 22- Carmona, M. and Sieh, L. (2004), **Measuring Quality in Planning: Managing the Performance Process**, Routledge publication, London.
- 23- Cobb, C. (2000), **Measurement Tools and The Quality of Life Redefining progress 2000**, University of California Press, San Francisco.
- 24- Easterlin, Richard A. (2000) **The Worldwide Standard of Living Since 1800**, Journal of Economic Perspectives, Volume 14, Number 1, Pittsburgh
- 25- Federation of Canadian Municipalities (FCM), (2001), **The FCM Quality Of Life Reporting System, 2nd report**, FCM Publication, Toronto.
- 26- Federation of Canadian Municipalities (FCM), (2002) **Bridge the Innovation Gap: Count Cities In Canada**, FCM Publication, Toronto.
- 27- Friedman, M. (1997) **Improving the quality of life: a holistic scientific strategy**, Westport, Pergamon, London.
- 28- Litske, H. (2006), **Quality of Life in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, Berlin.
- 29- Liu, B. (1974), **Quality of Life Indicators in U.S. Metropolitan Areas**, U.S. Environmental Protection Agency, Washington.
- 30- Myers, D. (1987) **Community- Relevant Measurement of Quality Of Life**, Urban affairs quarterly Vol. 23, No 1, Washington.
- 31- Myers, D. (1988) **Building knowledge about Quality Of Life for urban planning**, APA Journal, Vol. Summer: New York.
- 32- Miller L. R. and J. D. Brewer (2003), **The A±Z of Social Research: A Dictionary of Key Social Science Research Concepts**, SAGE: London.
- 33- Phillips, D. (2006), **Quality of Life; Concept, Policy, and Practice**, Routledge: London.

- 34- Rajasekar, S. and et al. (2013), **Research Methodology**, Bharathidasan University Press, Tiruchirapalli Tamilnadu.
- 35- Reif, B. (1973), **Models in Urban and Regional planning**, Leonard Hill Books: London.
- 36- Rogerson, R. J. (1998), **Quality of Life and City Competitiveness**, Urban studies, Vol. 36, No. 5-6, Glasgow.
- 37- Ryan, G. W. and Bernard, H. R. (2000), **Techniques to Identify Themes**, University of Florida Publication, Gainesville.
- 38- Sandoe, P. (1999) **Quality of life - three competing views. Ethical Theory Moral Practice**, Volume 2, Washington.
- 39- Seik, F. T. and et al. (2000), **Planning for a Better Quality of Life in Cities**, National University of Singapore, Singapore.
- 40- Singh, Kultar. (2007), **quantitative Social Research Methods**, SAGE Publications India Pvt Ltd, New Delhi.
- 41- Sirgy M.J. and et al. (2005), **The Quality Of Life Research Movement: Past, Present, and Future**, Social Indicator Research Journal, Vol 76, Los Angeles.
- 42- Smith, D. M. (1994), **Geography and social justice**, Bastl Blackwell, Oxford.
- 43- UK Government Sustainable Development. (2003), **Local Quality Of Life Counts**, UK Government E.Publications: London.
- 44- UNDP. (2010), **Human Development Report: 40-year Trends Analysis Shows Poor Countries Making Faster Development Gains**, UNDP, Vienna.
- 45- UNDP. (1995), **Human Development Report**, Oxford University Press, New York.
- 46- Vaus, David. D. (2002), **Surveys in Social Research**, Routledge, London.

